

Gerekçeli Karar Hakkı ve Bireysel Başvuru Kararları

Hazırlayan
Ömer Faruk ATAGÜN

ANKARA - 2020

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ

II. GEREKÇELİ KARAR HAKKI KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

- a. Adil Yargılanmanın Hakkının Uluslararası Hukukta Düzenlenmesi**
- b. Adil Yargılanma Hakkının Ulusal Hukuk Düzenimize Yansımaları**
- c. Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı**
- ç. Gerekçenin Faydaları**

III. GEREKÇELİ KARAR HAKKI AYM ve AİHM KARARLARI

- a. Gerekçeli Karar Hakkına İlişkin AYM Bireysel Başvuru Kararları**
- b. Gerekçeli Karar Hakkına İlişkin AİHM Kararları**

IV. SONUÇ

I. GİRİŞ

Temel hak ve özgürlüklerin hukuk literatüründe tanınarak günümüzdeki önemi kazanmasında, şüphesiz insan haklarının hiçe sayıldığı toplumsal olayların etkisi büyüktür. Uzun yıllar süren gelişmelerin birbirini takip etmesiyle oluşan hukuk düzenini değerlendirirken, tarihsel bir birikim sonucu ortaya çıktığını unutmamak gerekir. Bu tarihsel birikim neticesinde temel hak ve özgürlüklerin anayasal düzende tanınmasının, hukukun dünyevileşmesi ile mümkün olduğu kabul edilir. Böylece liberal ekonomik düzen ile uyumlu anayasal yönetim, hukukun üstünlüğü ilkesinden doğmaktadır. Liberal düzenin bir diğer yansıması olarak birey toplum içinde değer kazanmış; bireye ait olan ve temel hak ve özgürlükler önemli bir kavram olarak tanınmıştır.

Hukuk devleti ilkesi çerçevesinde devletin yasama, yürütme ve yargı olmak üzere temel üç yetkisi bulunmaktadır. Güçler ayrılığı ilkesi tam olarak bu noktada, iktidarı iktidarla durdurmayı ve frenlemeyi sağlamaktadır.¹ Öyle ki Montesquieu kuvvetler ayrılığı doktrinini, birbirinden ayrılmış yasama, yürütme ve yargı erklerinin despot politikaları engelleyici biçimde birbirinin denetlenmesini sağlayacağına dayandırmıştır. Böylece kuvvetler ayrılığı ilkesi ile yargının bağımsızlığı sağlanmış; yargı bağımsızlığı ile temel hak ve özgürlüklerin tanınmasında ilk adım atılmıştır.

Yargının bağımsız nitelik kazanması ile temel hak ve özgürlüklerin çerçevesi çizilmiştir. Bağımsız mahkemelerin görevlerini icra ederken kimi zaman çeşitli siyasi akımların etkisinde kaldığı bilinmektedir. Tam bağımsız olarak anılan ve yargısal görevle yükümlü mahkemeler, her daim konjonktürel olarak dönemin sosyal koşullarından etkilenmektedir. Dolayısıyla yargılamaların adil biçimde gerçekleşmemesi, günümüze uzanan bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Nihayetinde yargısal alanda doğan mağduriyetleri giderme amacıyla adil yargılanma hakkı ortaya çıkmıştır.

Adil yargılanma hakkı temel bir insan hakkı olarak uluslararası hukuk düzeninde tanınan, bireyin devlet otoritesi karşısında sahip olduğu şahsa bağlı bir

¹ Montesquieu, *Yasaların Ruhu Üzerine*, çev. Berna Günen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s.197.

haktır. Adil yargılanmayı bir hak olarak tanıyan ve koruma altına alan uluslararası insan hakları hukuk düzeni, devletler üstü bir mekanizma olarak genel anlamda temel hak ve özgürlük ihlallerini gidermeye yönelik bir çatı organizasyon olarak görev yapmaktadır.

Mahkeme yargılama faaliyeti sonunda, sonuç niteliğinde bir karara ulaşır ve uyuşmazlık böylece çözüme ulaşmış olur. Mahkeme kararlarının yazılı ve gerekçeli olması adil yargılanma hakkının bir unsurudur.² Kararlarda uyulması gereken bazı şekil şartları olduğu gibi, gerekçeye yer verilmesi diğer bir zorunluluktur. Gerekçeli karar, ilk olarak 1961 Anayasası m.135 ile Türk Anayasasına girerek tanınmıştır.

Uluslararası bir insan hakları antlaşması olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) 1959 yılında kurulmasına yol açmıştır. Böylece sözleşmeye taraf devlet vatandaşlarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurması mümkün hale gelmiştir. Gerekçeli kararın bir ilke olarak adil yargılanma hakkının unsuru olarak görülmesi ve Türk Anayasalarında bu ilkenin tanınması, AİHM'in içtihatlarında söz konusu ilkeyi geliştirmesiyle gerçekleşmiştir.

Bu çalışmanın amacı, gerekçeli karar hakkına ilişkin Anayasa Mahkememiz tarafından verilen bireysel başvuru kararlarını incelemektir. Gerekçeli karar ilkesi, yargılamanın sonunda verilen hükmün dosyanın içeriğine yani esasına uygun, doğru, anlaşılır ve yasal nedenlerle açıklanması olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte gerekçeli kararın gerek dava dosyasına taraf olanlar adına, gerekse taraf olmayan ancak kararın emsal teşkil etmesinden bir şekilde etkilenen vatandaşlar adına taşıdığı anlam büyüktür. Bu anlamda gerekçeli kararın hakimlinin bağımsız ve tarafsızlığını gösteren, yargıya olan güveni sağlayan, yargılamanın taraflarında oluşabilecek her türlü tereddütleri ve soru işaretlerini giderebilen nitelikte olması gerekmektedir.

Gerek özel hukuk gerekse ceza hukuku kapsamında, tüm uyuşmazlıklar zıt iddiaların bir arada bulunmasından oluşur. Özel hukukta davacı ve davalı, ceza hukukunda ise isnat ve savunma vardır. Yargılamanın tez, antitez ve sentez olarak

² Hasan Tahsin Fendoğlu, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2019, 3. Baskı, s.415.

diyalektik bir şemada düşünülmesi halinde, her mahkemenin verdiği gerekçeli karar bir sentezi oluşturmaktadır. *"Diyalektik, farklı görüşlerin çatışması yoluyla gerçeğe ulaşma amacını güden bir tartışma sanatıdır."*³

Bu çalışmanın esas konusu olan gerekçeli karar ilkesinin uygulamadaki yansımalarına değinilecektir. Gerekçeli karar ilkesinin güncel halini almasına kadar geçen sürecin tespiti AİHM ve iç hukuk düzenimizde AYM kararlarıyla değerlendirilecektir. Zira gerekçeli karar ilkesi AİHM içtihatlarıyla oluşmuş bir ilkedir. Bu nedenle söz konusu içtihatların incelenmesi, gerekçeli karar ilkesini kavramak adına zaruri bir yoldur. Ancak bu bölümde ve bu çalışmadaki asıl amaç, AİHM içtihatlarıyla ortaya çıkmış olan gerekçeli kararın ülkemizin iç hukuk düzenindeki yansımalarını tespit etmektir. Dolayısıyla AYM'nin gerekçeli karar hakkına ilişkin vermiş olduğu bireysel başvuru kararlarına ağırlık verilecektir.

II. GEREKÇELİ KARAR HAKKI KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

a. Adil Yargılanma Hakkının Ulusal Hukuk Düzenimizde Tanınması

AİHS m.6'da düzenlenen adil yargılanma hakkı, bireyin gerek özel hukuktan gerek ceza hukukundan kaynaklanan tüm uyuşmazlıklardaki haklarının tümüne denir. Bu madde ile hak arama özgürlüğünün ve bu özgürlüğün hak kavramındaki yansıması olan adil yargılanma hakkının güvence altına alınması amaçlanmıştır. Hak arama hürriyeti mevcut haklarının ihlal edildiğini ileri süren kişilerin, ihlalin durdurulmasına veya etkilerinin giderilmesine yönelik yetkili makamlara başvuru yapabilmesidir. Bu başvuruların adil bir süreç içinde değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması adil yargılanma hakkını oluşturur. Zira adil bir süreç yönetilmediği takdirde adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olur.

Ulusal hukuk düzenimizde, 2001 Anayasa değişikliği ile T.C. Anayasası m.36'da hak arama hürriyeti ile bağlantılı olarak adil yargılanma hakkına yer verilmiştir. Böylece adil yargılanma hakkı anayasal bir normda yerini almıştır. Bu norma göre herkes meşru vasıtalarla faydalanmak suretiyle, yargı mercileri önünde

³ Bilgehan Yeşilova, "Yargılama Diyalektiği ve Silahların Eşitliği", TBB Dergisi, Sayı 86, 2009, s.50. (erişim tarihi 5.1.2021) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-86-577>

davacı veya davalı konumunda adil bir şekilde yargılama hakkına sahiptir. Yapılan bu değişiklikle yargı yetkisine olan güvenin güçlenmesi amaçlanmaktadır.⁴

Hukukumuzda adil yargılanma hakkının yerine getirilmesi için birçok farklı ilke uzun yıllardan beri uygulanmaktadır. Anayasamızda mahkemeye başvurma hakkı ve gerekçeli karar, tarafsız ve bağımsız mahkeme, duruşmada hazır bulunma ve masumiyet karinesi gibi adil yargılanma hakkının unsurları olarak geçmişten günümüze gelen hak ve ilkeler bulunmaktadır.⁵

b. Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Gerekçeli Karar Hakkı

"Bir yargı kararının dayanaklarını gösteren gerekçe, insanın bilme isteğinden kaynaklanmakta ve bu itibarla bir kavram olarak kökleri günümüzden çok öncesine kadar gitmektedir."⁶

Gerekçeli kararda, karar kavramıyla birlikte kullanılan bir diğer unsur ise gerekçedir. Gerekçe kelime anlamı itibariyle, bir eylemin veya düşüncenin ortaya çıkmasına neden olan etkidir. Etken olmasının yanı sıra, gerekçenin mantığa dayanan bir alt yapısı bulunur. Öyle ki, kişiyi sonuca götüren nedene gerekçe denir. Bu anlamda neden sonuç ilişkisinde, nedeni oluşturan hususa gerekçe denir. TDK sözlüğünde, gerekçe "gerekirici sebep" olarak tanımlanmıştır. Hukuki anlamda ise "mahkeme kararlarında kararın dayandığı yasal ve hukuksal sebeplere yer verilmesi" olarak tanımlanmaktadır.

Yargılama hukukunda ise gerekçe, sebep sonuç ilişkisinin sebep kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla gerekçe, kararın dayanağını oluşturur. Nedensiz sonuç, gerekçe olmaksızın karar ortaya çıkmaz. Nitekim gerekçe, kararda yer alan hükmün, nedenleriyle doğru ve çelişki yaratmadan izah edilmesi, açıklanması yoluyla güven ve

⁴ Fazıl Sağlam, *Anayasa Hukuku Ders Notları*, 1. Baskı, Lefkoşa, 2013, s.359.

⁵ Kenan Güzel, "Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5:8 (2018), s.56. (erişim tarihi 7.01.2021) <http://static.dergipark.org.tr/article-download/c39b/4ff7/1df1/5c112273aeabb.pdf?>

⁶ Çetin Aşçıoğlu, "Yargıda Gerekçe Sorunu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Ankara 2003, Sayı 48, s.109. (erişim tarihi 7.01.2021) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2003-48-763>

adil yargılanma düzeni sağlayan temel bir kavramdır.⁷ Ayrıca gerekçeli karar kavramı T.C. Anayasa m.141/3'te düzenlenmiştir. Bu hükümde yer alan "*Mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli yazılır.*" ifadesiyle gerekçeli karar, zorunlu hale getirilmiş bir yargılama kuralıdır.

Gerekçeli karar kavramının kendine özgü nitelikleri özellikle adil yargılanma hakkıyla bağlantısından anlaşılmaktadır. Öyle ki adil yargılanma hakkını düzenleyen AİHS m.6'da, adil yargılanma hakkının unsurlarını oluşturan hak ve ilkelere yer verilmiştir. Açıkça madde metninde sayılan ilkeler yargılamanın kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemeler tarafından, makul sürede, açık, aleni ve hakkaniyete uygun surette yapılması olarak sayılmıştır. Ancak madde metninde sayılan bu ilkelerin sınırlı sayıda, diğer bir deyişle tahdidi olarak sayıldığı ileri sürmek, hukuk devleti ve demokratik toplum gibi genel ilkelerle bağdaşmaz. Öyle ki adil yargılanma hakkı önceki bölümde belirtildiği üzere, insan haklarının tesisinde ve korunmasında en önemli haktır. Bu hakkın unsurlarının sınırlı sayıda görülerek dar yorumlanması, hukuk ve adalet kavramları üzerinde etkili olan etik anlayış ve değer yargılarına aykırıdır.⁸

Nitekim AİHM'in adil yargılanma hakkına yaklaşımı demokratik hukuk devletinin gerektirdiği biçimde, toplumun lehine olacak yöndedir. Öyle ki, AİHS'de düzenlenen adil yargılanma hakkına ilişkin madde metninde açıkça sayılmamış birçok ilke, AİHM tarafından maddenin geniş yorumlanmasıyla elde edilmiştir.

*"Sözleşmenin 6. maddesindeki hakkaniyete uygun olarak yargılanma kavramına istinaden AİHM, maddede açıkça sayılmayan, ancak adil yargılanmanın zimni gerekleri olduğu kabul edilen unsurları saptamıştır ki, gerekçeli karar bu unsurlardandır."*⁹

Bu anlamda gerekçeli kararın anayasal bir zorunluluk olması, HMK'da yer alan bir yargılama hukuku kavramı olması ve AİHM tarafından adil yargılanma

⁷ Nur Centel ve Hamide Zafer, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015, s.647.

⁸ Sibel İnceoğlu, *Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği*, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, 2007, s.9.

⁹ Hilmi Şeker, "Strazburg Yargı Kararlarında; Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri", İstanbul Barosu Dergisi, Cilt: 65, Sayı: 2, Yıl: 2007, s.448.

<http://www.ankarabaru.org.tr/siteler/ankarabaru/tekmakale/2007-2/20.pdf>

hakkının önemli bir unsuru olarak görülmesi nedenleriyle hak niteliğinde olduğu ifade edilmektedir.¹⁰

Nihayetinde gerekçeli karar, gerek yargılamanın son aşaması olması ve hukuki sonuçlar doğurması yönüyle, gerek yargılamaya ilişkin hak ve özgürlüklerin değerlendirildiği bir insan hakları metni olması yönüyle, gerekse de adil yargılanma hakkının önemli bir unsuru olması yönüyle hak niteliğine haiz bir kavramdır. Bu bağlamda gerekçeli kararın taraflar adına bir hak olması, temelde üç nedene bağlıdır. Bunlardan birincisi hukuki sonuç doğurduğunu, ikincisi hak ve özgürlüklerin değerlendirildiğini ve adil bir yargılama sürecinin yönetildiğini göstermesidir.

ç. Gerekçenin Faydaları

Gerekçenin faydalarından ilki hakimlerin tarafsızlığını sağlamasıdır. T.C. Anayasası m.138'de hakimlerin ve mahkemelerin bağımsız olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre hakimlerin vicdani kanaatleriyle karar verirken tarafsız olması mesleki bir zorunluluktur.¹¹ Bu anlamda adil bir yargılama sürecinde, muhakeme sonunda taraflar objektif bir karara erişmeyi hedefler. Bu nedenle yargılamanın öznesi olan tarafların, tarafsızlık yönündeki tereddütlerinin bertaraf edilmesi açısından gerekçeli kararda yer verilen açıklamalar büyük önem taşır.

"Kararların gerekçeli olması, davanın taraflarının mahkeme kararının dayanağını öğrenerek mahkemelere ve genel olarak yargıya güven duymalarını sağladığı gibi..."¹²

Özerk olarak yargılama görevini üstlenen mahkemeler, toplum nezdinde kutsal bir görev yürütür. Bu anlamda yargının toplum üzerinde çeşitli etkileri oluşur. Bu etkilerden biri ise, toplumun yargıya karşı beslediği güven ve inanç duygusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir toplumda hukuk devletine olan güven yüksek ise, o

¹⁰ M. Serhat Kaşıkara, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009, s.151.

¹¹ Mustafa Kutlu, *Hukuk Devletinde Yargıç Meşruiyetinin Görünüş Biçimleri*, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi 7. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2003, s.127. (erişim tarihi 7.01.2021) <http://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA7-Kutlu-min.pdf>

¹² T.C. Anayasa Mahkemesi İçtihat Metni, Başvuru Numarası: 2014/2388.

toplumda hukukun üstünlüğü prensibi uygulanmaktadır. Dolayısıyla hukukun üstünlüğü prensibinin yerleştiği toplumda, temel hak ve özgürlüklerin güvence altında olduğu bir düzen söz konusudur.

Dolayısıyla ikinci olarak gerekçeli karar, içeriği itibariyle insanların adalete olan inançlarını ve beklentilerini karşılamalıdır. Özellikle gerekçeli kararın gerekçesi, hükmün açıklamasını yapması ve nedensellik bağına kurması açısından yargıya duyulan güvenin oluşmasını sağlar. Zira insan rasyonel bir varlık olduğu için, ancak sebebini bildiği doğrulara inanır. Nitekim gerekçesiz veya yalnızca görünürde gerekçeli olan bir karar, toplum nezdinde yargıya duyulan güveni zedelemekte ve adalete erişim yönünde bir tatminsizliğe neden olmaktadır.¹³

Gerekçenin üçüncü faydası olarak, kararı veren hakim üzerinde olumlu etkileri olmasıdır. Gerekçenin hakim üzerindeki etkilerinden ilki, hakime isabetli karar verme hususunda bir yol haritası çizmesidir. Bu anlamda kararın gerekçeli olması hakimin keyfiliğini engellerken; diğer yandan hakimin objektif olarak, doğru nitelikte karar vermesinde ona yardımcı olur.¹⁴ Dolayısıyla hakimin karar verme sürecinde gerekçeyi hukuki zemin üzerine kurması, ona doğru olanı işaret etmektedir. Bu şekilde yargılamanın pozitif hukuk düzenlemelerine uygun yürütülmesi mümkün olmaktadır. Zira hükme ulaşırken her hakim belirli bir prosedürden geçer. Somut olay ile soyut norm bağlantısının kurulduğu bu prosedür sonucunda bir senteze ulaşılmaktadır.

Ortak hukuk sistemi olarak bilenen kadim İngiliz örf ve adet hukukunun gelişimi içtihatlarla sağlanmıştır. Öyle ki tarih boyunca yaşanan tüm olaylar hakkında verilen kararlar oldukça derin bir birikimi oluşturmuştur. Bu birikimde temel etken kararların yerindeliği olmaktadır. Nitekim kararların yerinde olması, gerekçelerin açıklayıcı olması sayesinde anlaşılır. Hiçbir karar ilk bakışta gerekçesi incelenmeksizin bir anlam ifade etmez.

¹³ Mustafa Alp, "Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe", Prof. Dr. Tefik Birselle Armağan, İzmir 2001, s.433. (erişim tarihi 07.01.2021)
<https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/M.Alp-2.pdf>

¹⁴ Yaşar Demircioğlu, *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2007, s.216-217.

Gerekçe uyuşmazlığın esasına ilişkin temellendirmeyi (ratio decidendi) içerirken, aynı zamanda belli konularda yeri gelmişken içerdiği açıklamalarla (obiter dictum) ilgili alanda bir boşluğu doldurmuş olur. Böylece kararı oluşturan gerekçe, içtihat birliğinin sağlanmasına ve hukuki gelişmişlik seviyesinin yükselmesine yol açar. Dolayısıyla her bir gerekçe hukuk literatüründe yerini alarak, hukuki gelişmişlikte belli bir seviyeye ulaşmamıza aracı olmaktadır. Dördüncü faydası olarak hukukun gelişimine katkıda bulunması söylenebilir.

Yargılama sürecinde yürütülen muhakemede, hükme ancak somut vakıa ile soyut norm arasında bağlantı kurularak varılabilmektedir. Bu bağlantının kurulması yargılamada izlenen muhakemenin akla ve mantığa dayalı bir yöntem olmasından gelir. Nitekim gerekçenin beşinci faydası, soyut norm ile somut vakıa arasındaki ilişkiyi saptayan bir açıklama olmasıdır. Zira varılan karar bu kurulan ilişkinin sonucudur. Hükmü belirleyen ana etken, soyut norm ile somut vakıa arasındaki bu bağlantıdır. Kararda bu bağlantıya yerilen bölüm ise gerekçedir. Ayrıca soyut normun somut olay üzerindeki uygulaması, gerekçede taleplerin kabul veya ret edilme nedenlerini açıklamaktadır.

AİHM'in keyfilik hususunda yaklaşımı, hakimin takdir yetkisini engelleyici bir boyutta değildir. Öyle ki kanunen hakimlere takdir yetkisi tanınan çeşitli haller mevcuttur. Bu sınırlar dahilinde hakimler, vicdani kanaatle karar verme özgürlüğüne sahiptir. Hakimin takdir yetkisi sınırsız bir yetki olmayıp; çerçevesi kanuni düzenlemelerle çizilmiş bir serbesti anlamına gelir. Takdir yetkisi kullanılarak karar verilmesi halinde, takdir yetkisinin hangi yönde kullanıldığına ve bu yönde kullanılmasının gerekçesine yer verilmelidir. Altıncı olarak gerekçenin keyfiliğinin önüne geçtiğini söyleyebiliriz.

Yedinci olarak kanun yolu aşamasında gerekçe, muhakemenin hukuka ve hakkaniyete uygun yürütüldüğünün tespiti adına, kararı inceleyen üst derece mahkemesine önemli bir imkan sunar. "*Gerekçeli mahkeme kararları, delillerin hakkaniyete uygun bir şekilde değerlendirilip değerlendirilmediğinin anlaşılması ve denetlenmesi açısından önem taşır.*"¹⁵ Bu bağlamda üst derece mahkemesi kanun yolu

¹⁵ Demircioğlu, *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri*, s.220.

başvurusunu incelerken, yerel mahkemenin gerekçeli kararını esas almak zorundadır. Kararın gerekçesi incelenerek, uyuşmazlığın giderilmesinde varılan hükmün hukuka uygun olup olmadığının tespiti sağlanır.

III. GEREKÇELİ KARAR HAKKI AYM ve AİHM KARARLARI

a. Gerekçeli Karar Hakkına İlişkin Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları

5982 sayılı Kanun ile Anayasa'da yapılan değişiklikler sonucunda, 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren bireysel başvuru yolu açılmıştır. Bu sayede AİHM'e başvuru yapılmaksızın kendi iç hukuk düzenimizde, hak ve özgürlüklerin ihlalini denetlemeye yetkili bir mahkeme kurulmuştur. Bu nedenle AİHS hükmü olan adil yargılama hakkına ilişkin başvurular doğrudan AİHM'e değil, öncelikle AYM'ye yapılmalıdır. Nitekim AİHM'e başvuru koşulu olarak öngörülen şartlardan biri, iç hukuk yollarının tüketilmiş olmasıdır.¹⁶ Ancak bu sayede kişilerin, AİHM'e başvuru yapabilmesi mümkün kabul edilmektedir.

Bireysel başvuru 2010 Anayasa değişikliğinden itibaren hukuk düzenimizde uygulanmakta olan bir hukuki korumadır. Bu koruma temel hak ve özgürlüklere yöneliktir. Diğer bir tabirle Anayasa şikayeti (bireysel başvuru), *"kamu gücünün temel bir hakkı ihlal ettiği, hak ve özgürlüklerin korunmasının olağan kanun yolları ile gerçekleştirilmediği durumlarda"*¹⁷ AYM'ye yapılan ikincil ve istisnai nitelikteki başvurudur.

Bireysel başvuru niteliği itibariyle ikincil ve istisnai bir yoldur. Bireysel başvurunun ikincil ve istisnai bir role sahip olması, yasal zeminde tüm kanun yollarının tüketilmesinden sonra gündeme gelmesi nedeniyledir. Bu açıdan bireysel başvuruda bulunmak için öncelikle ihlale konu olan işlem veya eylem hakkında

¹⁶ "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bir Başvurunun Kabul Edilebilirlik Şartları", s. 2. (erişim tarihi 8.1.2021) https://www.echr.coe.int/Documents/COURTalks_Inad_Talk_TUR.PDF

¹⁷ Fendoğlu, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*, s.319.

kanunda öngörölmüş idari ve yargısal yolların tüketilmesi gerekir.¹⁸ Ayrıca bir ihmalin bireysel başvuruya konu edilebilmesi için iki koşulun birlikte bulunması gereklidir. Birinci koşul kamunun bir işlemde veya eylemde bulunmasıdır. İkinci koşul ise ihlal edilen hak ve özgürlük anayasa tarafından güvence altına alınmış olmalıdır.¹⁹

Ulusal hukuk düzenlerinde AYM'ye bireysel başvuru yolunun kabul edildiği ülkelerde, bireysel başvurunun geleneksel anayasa yargısı yapısını değiştireceği öngörölmüştür. Öyle ki, bireysel başvuru imkanı ile *"kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminden, kanunların uygulanmasının denetimine geçiş yapılmış; Anayasa yargısının yasamanın denetlenmesiyle kalmayıp, yargının da denetlenmesini sağlayan bir kurum"* haline geldiği belirtilmiştir.²⁰

*"Anayasa Mahkemesi, ilk derece mahkemelerinin yorumda hata yapıp yapmadıkları ile ilgilenmez; temyiz incelemesi yapmaz, sadece insan hakları incelemesi yapar. Usul sorunları ile ilgilenmez, çünkü bireysel başvuru yolu, istinaf veya temyiz yolu değildir. Anayasa Mahkemesi, olaya sadece anayasa hukuku açısından bakar."*²¹

Bireysel başvuru hakkını yakından ilgilendiren bir diğer husus, başvuruya konu ihlale uğrayan hak gerek Anayasa'da gerekse de AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerde güvence altına alınmış olmalıdır.

"Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından müdahale edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Sözleşme) ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekir. Bir başka ifadeyle, Anayasa ve Sözleşmenin ortak koruma alanı

¹⁸ İbrahim Kaboğlu, *Anayasa Yargısı, Demokrasi Kavramının Dönüşümü Üzerine*, İstanbul: İmge Kitabevi, 1994, s.338-340.

¹⁹ Hasan Tunç, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları)*, Ankara: Yetkin Yayınları, 1997, s.86.

²⁰ Peter Paczolay, "Anayasa Şikayeti: Bir Karma Çözüm mü?", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı 26, 2009, s. 314. (erişim tarihi 8.01.2021) <https://www.anayasa.gov.tr/media/4539/peterpaczolay.pdf>

²¹ Fendoğlu, *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*, s.321.

dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir.”²²

Örnek olarak Murat Eren (2015/2459), Aras Kargo Yurtiçi Yurtdışı Taşımacılık A.Ş. (2017/6246), gerekçeli kararın noksanlığı nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunmuştur. Başvuruda bulunarak AYM'den söz konusu ihlalin tespiti ve giderilmesi talep edilmiştir. Nitekim Anayasal bir hak olan adil yargılama kapsamında gerekçeli karar hakkı ihlal edilmiş; ayrıca bu ihlal, kamunun bir işleminden veya eyleminden doğmuştur. Bu kapsamda bireysel başvuru şartlarını içeren bir somut olayın varlığı söz konusudur.

AYM bu konuda aldığı başvurularda, gerekçeli kararın hangi noktada noksan olduğunu ve gerekçenin tutarlılığı gibi ölçütleri göz önünde bulundurarak, adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği hususunda bir hükme varmaya yetkili ve görevlidir. AYM ayrıca bu başvuruyu inceleyip karara bağladıktan sonra vardığı hükmü, tıpkı ilk derece mahkemeleri gibi gerekçelendirmelidir.²³ Zira Anayasa m.141/3'te yer alan hüküm, *"Bütün mahkemelerin kararları gerekçeli yazılır."* şeklindedir. AYM, ulusal anlamda bir iç hukuk yolu olarak; gerek adil yargılanma hakkı olsun gerekse diğer insan hakları ihlallerinde olsun, hak ve özgürlüklerin korunmasında vatandaşlara anayasal bir güvence sağlamaktadır. Dolayısıyla AYM kararlarının da tıpkı yerel mahkeme kararları gibi gerekçeli yazılması gerektiği kabul edilen bir görüştür.

İç hukuk düzenimizde güvenceye kavuşmuş olan gerekçeli karar hakkının, AYM tarafından ele alınışında çeşitli kriterler mevcuttur. AYM'nin gerekçeli karar hususunda geliştirdiği prensip makul gerekçedir.

"...ilke olarak mahkeme kararlarının gerekçeli olması, adil yargılanma hakkının bir gereğidir. Derece mahkemeleri, dava konusu maddî olay ve olguların kanıtlanmasını, delillerin değerlendirilmesini, hukuk kurallarının yorumlanması ve

²² Anayasa Mahkemesi Kararı, Onurhan Solmaz Bireysel Başvurusu, B. No: 2012/1049, 26.03.2013. (erişim tarihi 8.01.2021) <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/a95a9fb7-ef02-4b50-a826-7d9a6188ca3f?wordsOnly=False>

²³ Ozan Ergül, *Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında İçtihat İstikrarsızlığı*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016, s.124.

uygulanmasını, uyuşmazlıkla ilgili vardığı sonucu, sonuca varılmasında kullandığı takdir yetkisinin sebeplerini makul bir şekilde gerekçelendirmek zorundadır. Bu gerekçelerin oluşturulmasında açıkça bir keyfilik görüntüsünün olmaması ve makul bir biçimde gerekçe gösterilmesi hâlinde adil yargılanma hakkının ihlâlinden söz edilemez... ”²⁴

AYM bu kararında öncelikle gerekçeli kararda bulunması gereken unsurlara yer vermiştir ve hükme ilişkin makul bir gerekçelendirme ile mahkemeleri yükümlü görmektedir. Makul gerekçe kavramını benimseyen AYM yaklaşımı, mahkeme kararlarının denetlenmesinde bu kavramı esas almaktadır; nitekim birçok farklı kararda aynı kriter baz alınarak değerlendirme yapılmıştır.²⁵ Makul gerekçe kavramının ortaya atıldığı ilk kararda, aynı zamanda kavrama yönelik aşağıdaki detaylı açıklamalara yer verilmektedir.

“Makul gerekçe; davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiğini, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığını ortaya koyacak, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte olması gerekmektedir. Zira tarafların o dava yönünden, hukuk düzenince hangi nedenle haklı veya haksız görüldüklerini anlayıp değerlendirebilmeleri için ortada usulüne uygun şekilde oluşturulmuş, hükmün hangi nedenle o içerik ve kapsamda verildiğini gösteren, ifadeleri özenle seçilmiş ve kuşkuya yer vermeyecek açıklıktaki bir gerekçe bölümünün ve buna uyumlu hüküm fıkralarının bulunması zorunludur. ”²⁶

AYM'nin makul gerekçe tanımından, gerekçenin içermesi gereken hususlara yönelik bazı kriterler geliştirilmiştir. Bu kriterlerden ilki uyuşmazlığın gerçekleşmesine neden olan maddi vakıaların mahkeme tarafından değerlendirilme

²⁴ Anayasa Mahkemesi Kararı, Başvuru No: 2013/1325, Karar Tarihi: 13.06.2013. (erişim tarihi 8.01.2021)

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1235?BasvuruNoYil=2013&BasvuruNoSayi=1235>

²⁵ Anayasa Mahkemesi makul gerekçeyle ilgili bu nitelendirmeyi pek çok kararında yinelemiştir. Örneğin; AYM Kararı, B.No: 2013/8397 T:16.10.2014; AYM Kararı, B.No: 2013/2447 T:12.11.2013; AYM Kararı, B.No: 2014/768 T:10.12.2014. Kararlar için bkz. (erişim tarihi 8.01.2021)

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/8397?BasvuruNoYil=2013&BasvuruNoSayi=8397>
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/768?BasvuruNoYil=2014&BasvuruNoSayi=768>

²⁶ Anayasa Mahkemesi Kararı, Başvuru No: 2013/1325, Karar Tarihi: 13.06.2013. (erişim tarihi 8.01.2021)

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1235?BasvuruNoYil=2013&BasvuruNoSayi=1235>

biçimidir. İkinci kriter, mahkemenin verdiği karara etki eden sebepler ve bu sebeplerin hangi soyut normlara dayandığına yer verilmesidir. Üçüncü kriter ise maddi vakıalar ile karar arasındaki bağlantının gösterilmesidir.

Ayrıca AYM'nin makul gerekçe kavramından kararın gerekçesinin içeriğine yönelik çıkarımlar yapılabilir. Öyle ki dava konusu maddi olay ve olgular hakkında delillerin değerlendirilmesi, maddi vakıaya ilişkin hukuk kurallarının yorumlanması ve somut olaya uyarlanması, uyumsuzlukta ulaşılan sonuç ve bu sonuca varılmasında kullanılan takdir yetkisinin sebepleri kararda yer alması gereken unsurlardır.

AYM tarafından gerekçeli karar ilkesiyle bağlantılı görülen diğer bir husus, kararların gerekçesinin temyiz denetimine olanak vermesi ve taraflara kanun yoluna başvuru imkanını sunmasıdır. Buna göre mahkemelerin kararlarının gerekçeli olması, tarafların kanun yolu olanağından faydalanmasını sağlar. Zira kararın gerekçesinden bihaber olan taraf, kanun yolu hakkını gerektiği gibi kullanamaz ve bu anlamda bir mağduriyet yaşar. Diğer yandan ilk derece mahkemesi kararının gerekçesi, üst mahkemenin temyiz denetimini kolaylaştıran bir araçtır. Gerekçeli karar sayesinde temyiz mercii, ilk derece mahkemesi kararlarına yönelik denetimi bizzat karar üzerinden yapabilmektedir. İlgili AYM kararı söz konusu hususları aşağıdaki şekilde açıklamaktadır.

b. Gerekçeli Karar Hakkına İlişkin AİHM Kararları

Uluslararası bir mahkeme olması açısından AİHM, geliştirdiği ilkeler ve içtihatlarının kapsayıcı olması özelliğiyle her ülkenin ulusal hukuk düzeninde uyması gereken bazı standartlar belirlemiştir. Diğer yandan her ülkeye, çizilen standartlar dahilinde yani standartlarla çelişmemek kaydıyla, serbest alan tanınmıştır.²⁷ Bu açıdan gerekçeli kararların her ülkenin kendi sosyal, siyasi ve kültürel yapısından izler taşımasını doğal bulmaktadır. Bu doğrultuda AİHM, yerel yargının AİHM içtihatları ile belirlenen usul ve esaslara uyması koşulu ile, gerekçelendirme işlemi yerel şartlara, özelliklere ve ihtiyaçlara yönelik biçimlendirmesine imkan verir. Sözleşmeye

²⁷ Hilmi Şeker, "İbralaşmayı Yoksayan Etik İlişki/Yozlaşan Gerekçe", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 108, Yıl 2013, s. 303. (erişim tarihi 08.01.2021) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-108-1314>

taraf ülkelere gerekçeli kararın hitap ettiği kitle bakımından özerk alan tanınmıştır. Her ülkenin iç hukuk düzeninde duyulan sübjektif gereksinimler, gerekçeli kararda söz konusu özerk alanın kullanılmasıyla giderilir.

Ek olarak AİHM, gerekçeli karar hakkını evrensel nitelikte görmektedir. Her ülkede gerekçeli kararın birbirinden farklı anlamlar taşıdığını kabul etmekle, her ülkede gerekçeli karara duyulan güvenin üst seviyelerde olmasını hedeflemektedir. Ayrıca AİHM, geliştirdiği içtihat birliği ile gerekçeli karar hakkının bizzat ifade ettiği anlama duyulan saygıyı oluşturmayı amaçlamaktadır. Nitekim bu sayede hukuk bilinci, etik ve değer yargılarının toplumun her kesimine homojen şekilde yerleşmesi mümkün olacaktır.

AİHM, isminden anlaşılacağı üzere bir insan hakları mahkemesidir. Görev alanı yalnızca insan hakları ihlallerinin tespitidir. AİHS'de yer alan hak ve özgürlüklerin ihlali durumu dışında kalan, maddi vakıanın değerlendirilmesine veya hukuk kurallarının incelenmesine ilişkin hataları tespit etmekle görevli değildir.²⁸ Zira bu husus temyiz mercilerinin görev alanındadır. Bu nedenle AİHM'in adil yargılama hakkının unsuru olan gerekçeli karar hakkına ilişkin yaklaşımı, bağlantılı görülen unsurların incelenmesi yönündedir. Unsurların incelenmesine yönelik olarak AİHM, bazı ölçütlere göre değerlendirme yapmaktadır.

Bu ölçütlerden ilki gerekçenin yasal, yeterli ve makul olmasıdır. İç hukukta yargı yetkisine sahip mahkeme tarafından verilen karar, öncelikle yasal bir zemin üzerine inşa edilmiş olmalıdır. Bu anlamda yasal bir gerekçe, gerekçeli kararın ilk ve en önemli unsurudur. Zira uyumsuzlığa somut hukuk kurallarının uygulandığı, ancak gerekçenin yasal olmasından anlaşılır. AİHM'e göre uyumsuzlığa uygulanması öngörülen yasalara dayanmayan gerekçe, adil yargılanma hakkının ihlalinin oluşturur.²⁹ Nitekim AİHM, yasal dayanağı anlaşılmayan gerekçeler ile hükme varılmasını adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirmektedir.³⁰

²⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Vyerentsov/Ukrayna, Başvuru No: 20372/11, Karar Tarihi: 11.04.2013. (erişim tarihi 09.05.2020) Karar metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

²⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, De Moor/Belgium, Başvuru No: 16997/90, Karar Tarihi: 23.06.1994. (erişim tarihi 08.05.2020) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

³⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Andelkovic/Sırbistan, Başvuru No: 1401/08, Karar Tarihi: 09.04.2013. (erişim tarihi 09.05.2020) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

Yetersiz gerekçelendirme kararların soyut, genel ve belirsiz kavramlardan oluşması, maddi vakiyaya ve hukuki kurallara ilişkin gerekli açıklamalara yer verilmemesi olarak ifade edilmektedir.³¹ Gerekçenin yeterli ve makul olması kriteri, AYM'nin belirlediği makul gerekçe ölçütüne işaret etmektedir. Bu anlamda AİHM'in AYM üzerinde bir etkisi olduğu görülmektedir. İlgili bölümde makul gerekçe kavramına, AYM kararlarıyla örnekler verildiği için bu bölümde tekrar yer verilmemektedir. Yasal olmayan gerekçelerle ilgili doktrinde karşılaşılan önemli bir görüşe aşağıda yer verilmiştir.

Gerekçeli kararın hakkının ihlali durumunun tespitinde AİHM'in uyguladığı ikinci ölçüt, gerekçeli kararın taraflara süresinde tebliğ edilmesi zorunluluğudur. Bu zorunluluğun temel nedeni, tarafların üst derece mahkemesine başvurusu yolunda hak kaybına uğramasını engellemektir. AİHM'e göre, kanun yoluna etkili biçimde başvurulması açısından ilk derece mahkemesi kararının süresinde tebliğ edilmesi gerekir. Süresinde tebliğ edilmediği takdirde, taraflar kararın dayandığı gerekçelerden bihaber biçimde üst mahkemeye başvurmak zorunda kalır. Nitekim bu doğrultuda örnek bir vakıanın yaşanması, söz konusu kriterin ortaya çıkmasını sağlamıştır.³²

Gerekçede tarafların tüm iddia ve savunmaların karşılanması, diğer bir deyişle tüm iddia ve savunmalara yer verilmesi ve ayrıca bu hususlarda değerlendirilme yapılması gerekir. Hakkaniyete uygun yargılama süreci yönetilmesi adına bu yöntem izlenmelidir. Ancak diğer yandan bu şekilde tüm iddiaların yer aldığı gerekçeli karar, düzensiz bir yapıda ve bütünlük açısından sorunlu bir metin olabilmektedir. AİHM'in bu hususta tutumu çözüm odaklı olmasıyla dikkat çeker. Öyle ki AİHM gerekçede yalnızca hükme etkili olan iddia ve savunmalara yer verilmesi gerektiği yönünde görüş geliştirmiştir.³³

³¹ Zühal Aysun Sunay, Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri, Danıştay Dergisi, Yıl 2016, Sayı 143, s.24-25. (erişim tarihi 09.01.2021)

https://www.danistay.gov.tr/upload/yayinlar/29_12_2017_032521.pdf

³² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Hadjianastassiou/Yunanistan, 16 Aralık 1992, (erişim tarihi: 09.01.2021) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

"All court judgments must be specifically and thoroughly reasoned and shall be pronounced in a public sitting ..."

³³ Sunay, "Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri", s.30-31.

Diğer yandan AİHM'e göre adil yargılanma hakkının korunması için, mahkemeye sunulan tüm delillerin karara etkisine dikkat edilmeksizin değerlendirilmesi ve tarafların ileri sürdüğü argümanların istisnasız olarak dikkate alınması gerekir.³⁴ Bu bağlamda adil yargılanma hakkının gereği olarak yargılama sürecinde tarafların tüm iddiaları ve savunmaları, ayrıca bu iddia ve savunmalara dayanak teşkil eden tüm delilleri göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak gerekçeli karara ilişkin olarak, kapsam bölümünde belirtilen hususların dışında kalan tüm unsurların bulundurulması takdiri kabul edilmektedir. Bu hususta AİHM'in içtihatları, yalnızca karara etki eden iddia ve savunmalara yer verilmesi yönündedir. Nitekim bu konuda ilgili karar metni aynen alıntılanmıştır.

Nihayetinde AİHM kararlarında, gerekçeli kararın kesin ve açık şekilde yanıt vermesi gereken iddialar belirlenmiştir. Buna göre AİHS ve ek protokoller ile güvence altına alınmış hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğini beyan eden iddiaları ve dava taraflarının uyuşmazlığın sonucu hakkında etkili olan her türlü iddiaları gerekçeli kararda yanıtlanmalıdır.³⁵ Aksi takdirde hükme etki eden iddiaların, gerekçeli kararda değerlendirilmemesi veya yanıtız bırakılması halinde, gerekçeli karar ilkesine uyulmaması nedeniyle adil yargılama hakkının ihlali söz konusu olmaktadır.

AİHM gerekçeli karar hakkına farklı bir açıdan yaklaşımını, üst derece mahkemesi kararlarının incelenmesi yönünde geliştirmiştir. Bu yaklaşıma göre uyuşmazlık hakkında ilk kararı veren yerel mahkeme dışında, üst derece mahkemelerinin de kararlarının gerekçeli olmasına dikkat çekmiştir. Ancak üst derece mahkeme kararlarında gerekçenin kapsamı, ilk derece mahkeme kararlarında görülen gerekçe kapsamı kadar geniş değildir. Öyle ki temyiz mercii yerel mahkeme kararını onaylıyorsa, ilk derece mahkemesi kararına atıf yapmakla yetinir. Bunun dışında temyiz aşamasında ileri sürülen iddialara ilişkin, yalnızca hükme etkili olanların değerlendirilmesi kriteri geçerlidir. Hükme esas alınmayan iddialara yönelik, gerekçeli kararda açıklama yapılmaması ihlal sebebi olarak değerlendirilmemektedir.

³⁴ Jale Kalay, "AİHM Kararları Işığında Etkili ve Etkin Bir İdari Yargı Denetimi", Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.282.

³⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Buzescu/Romania, Başvuru No: 61302/00, Karar Tarihi: 24.05.2005 ve Donadze/Gürcistan, Başvuru No: 74644/01, Karar Tarihi 07.03.2006. (erişim tarihi 9.01.2021) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

Diğer yandan hüküm üzerinde etkili olan ve ilk defa temyiz aşamasında ileri sürülen iddialara, temyiz mercii kararında mutlaka yer verilmelidir. Zira bu iddia yargılamanın esasını ilgilendirdiği ve ilk kez temyiz aşamasında ileri sürüldüğü için değerlendirilmesi şart olan bir iddiadır. Aksi takdirde gerekçeli karar hakkının ihlali söz konusu olmaktadır.³⁶

Gerekçeli kararın makul sürede yazılması zorunluluğu AİHM'in gerekçeli karar hakkı hususunda değerlendirdiği diğer bir kriterdir. Adil yargılanma hakkı kapsamındaki makul sürede yargılama unsuru, gerekçeli kararın makul sürede yazılması zorunluluğu ile yakından ilişkilidir. Öyle ki gerekçeli karar makul sürede yazılmadığı takdirde, adil yargılanma hakkının unsuru olan makul sürede yargılanma ilkesi ihlal edilmiş olacaktır.

AİHM gerekçe hakkını detaylandıran bu ölçütleri belirlemekle, aykırı durumları gerekçeli karar hakkının ihlali olarak değerlendirir. Uzun bir tarihsel süreç sonucunda elde edilmiş olan gerekçeli karar hakkının, AİHM'nin belirlediği ölçütler ile güvence altına alındığı öne sürülmektedir. Ayrıca AİHM'in gerekçeli karar hakkına ilişkin belirlediği bu ölçütler ile, her bir hukuk düzeninde hak ve özgürlüklere yönelik etkin bir koruma sağlandığı kabul edilmektedir. Öyle ki makul gerekçe kavramını ortaya atan AİHM'in bu görüşü, yer verildiği üzere AYM tarafından benimsenmiştir. AİHM'in söz konusu hususta geliştirdiği içtihatlar, bireysel başvuru yolu ile iç hukukta hak ve özgürlükleri gideren yargısal makamlar üzerinde gerekçeli karar hakkının korunması anlamında etkili olmaktadır. Böylece gerekçeli karar hakkının kavramsal bütünlüğü sağlanmış olup; bu hak gerek ulusal gerekse uluslararası alanda adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak görülmektedir.

IV. SONUÇ

Çeşitli unsurları içermesi yönüyle adil yargılanma hakkının kapsamı oldukça geniştir. Makul sürede yargılanma, silahların eşitliği, savunma hakkı, hukuki dinlenilme hakkı, hakkaniyete uygun yargılama hakkı ve gerekçeli karar hakkı gibi birbirinden bağımsız birçok hak adil yargılama hakkını oluşturur. Bu kapsamda adil

³⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Deryan/Türkiye, Başvuru No: 41721/04, Karar Tarihi: 21.07.2015. (erişim tarihi 9.01.2021) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

yargılamadan bahsedebilmek için, birçok haktan faydalanılmış olması gerekir. Gerekçeli karar ise adil yargılamanın vardığı son nokta olması açısından önem taşımaktadır.

Adil yargılamanın önemli bir unsuru olarak ise gerekçeli karar hakkı karşımıza çıkmaktadır. Gerekçeli karar hakkı tarihsel bir hukuk mirasının en değerli parçası olarak görülmelidir. Gerekçeli karar ile, hak ve özgürlüklerin ilgisine teslim edilmesi sağlanır. AİHM tarafından gerekçeli kararın taraflara ait bir hak olarak görülmesiyle birlikte, gerekçeli kararda bulunması gereken şekli ve maddi koşullardan söz edilmiştir. Ancak bu koşullara uyulması ile, gerekçeli karar gerçek anlamda güven uyandırıcı bir metin olabilmektedir.

Gerekçeli kararın bir hak olarak ortaya çıkması, uzun yıllar hiçbir gerekçe olmaksızın verilen kararların uygulanmasına ve bu uygulamaları sorgulayanların cezalandırılmasına dayanır. Temellendirme ve mantıksal bağ kurmanın bulunmadığı dönemlerde, gücün ve keyfiliğin karşısında hak ve özgürlükler hiçe sayılmıştır. Dolayısıyla yargıda gerekçeli kararın sahip olduğu değer farkında olunmalı ve fonksiyonlarının işlevsel olmasına özen gösterilmelidir. Aksi halde gerekçeli kararı sıradan bir sonuç metni olarak görmek, onun anlamını yitirmesine neden olmaktadır.

Günümüzde maalesef adı gerekçeli karar olan, fakat yalnızca görünürde gerekçe içeren, kopyala yapıştır metinlerle karşılaşmaktadır. Kişinin mahkumiyetine hükmeden kararların sayfalarca uzunlukta olmasına rağmen, mahkumiyet gerekçesinin yalnızca iki veya üç satırdan oluştuğu görülmektedir. Yargıda bu uygulamalara derhal son verilmelidir. Zira tatmin edicilikten uzak gerekçeler içeren, temellendirmenin gerektiği gibi yapılmadığı yargı kararları toplumun hukuka duyduğu inanç ve güveni derinden sarsmaktadır. Bu bağlamda mahkemeler tarafından gerekçeli karar kavramına özen gösterilmelidir.

Örnek bireysel başvuru kararlarının incelendiği süreçte görülmekte olan gerekçeli karar hakkının ihlallerinin söz konusu olduğudur. Bu hususta AYM'nin vardığı nokta, gerekçeli karar hakkından yola çıkarak adil yargılamanın ihlal edildiğidir. AYM tarafından gerekçeli karar hakkına ilişkin başvurularda geliştirilen yöntemlere göre, öncelikle maddi vakıaların tespiti önem taşır. Zira muhakeme

vakıaların değerlendirilmesi anlamına gelir. İkinci olarak somut olaya uygulanan soyut normun tespiti aşaması gelir. Bu aşamadan sonra ise nedensellik bağının kurulduğu son aşama gelir. Gerekçeli kararın bu hususları içermesiyle tatmin edici olduğunun altı çizilmektedir.

Ayrıca AYM'nin konuya ilişkin bireysel başvuru kararlarında, AİHM'den etkilenerak makul gerekçe kavramına yer verdiğini görmekteyiz. Makul gerekçe varılan yargının mantığa dayalı, rasyonel ve kabul edilebilir olması anlamına gelmektedir. Bu anlamda makul gerekçe içeren gerekçeli kararların hukuka uygun olduğu belirtilmektedir.

Nitekim günümüzde AYM tarafından benimsenen gerekçeli karar hakkına ve ilkesine göre konuya ilişkin başvurular incelenmektedir. Bu başvuruların incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde AYM'nin belirlediği ölçütler ile konuyu ele alması yargısal anlamda bir gelişim kat etmemizi sağlamaktadır. Bu açıdan AYM'nin keyfi gerekçelerin önüne geçtiğini söylemek mümkün görünmektedir. İlerleyen yıllarda söz konusu alandaki içtihatların yerleşmesi ile ilk derece mahkemelerince gerekçeli karar yazımına hassasiyet gösterilmesini bekliyoruz.

KAYNAKÇA

Alp, Mustafa. "Anayasa Hukuku Açısından Mahkeme Kararlarında Sözde (Görünürde) Gerekçe", Prof. Dr. Tevfik Birselle Armağan, İzmir, 2001. (erişim tarihi 07.01.2021)

<https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/M.Alp-2.pdf>

Anayasa Mahkemesi Kararı, Başvuru No: 2013/1325, Karar Tarihi: 13.06.2013. (erişim tarihi 8.01.2021)

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1235?BasvuruNoYil=2013&BasvuruNoSayi=1235>

Anayasa Mahkemesi Kararı, Başvuru No: 2013/1325, Karar Tarihi: 13.06.2013. (erişim tarihi 8.01.2021)

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1235?BasvuruNoYil=2013&BasvuruNoSayi=1235>

Anayasa Mahkemesi Kararı, Onurhan Solmaz Bireysel Başvurusu, B. No: 2012/1049, 26.03.2013. (erişim tarihi 8.01.2021)

<http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/a95a9fb7-ef02-4b50-a826-7d9a6188ca3f?wordsOnly=False>

Aşçıoğlu, Çetin. "Yargıda Gerekçe Sorunu", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Ankara 2003, Sayı 48. (erişim tarihi 7.01.2021) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2003-48-763>

"Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Bir Başvurunun Kabul Edilebilirlik Şartları" (erişim tarihi 8.1.2021)

https://www.echr.coe.int/Documents/COURTalks_Inad_Talk_TUR.PDF

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Andelkovic/Sırbistan, Başvuru No: 1401/08, Karar Tarihi: 09.04.2013. (erişim tarihi 09.05.2020) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Bochan/Ukrayna, Başvuru No: 22251/08, Karar Tarihi: 05.02.2015. (erişim tarihi 6.01.2021) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Buzescu/Romania, Başvuru No: 61302/00, Karar Tarihi: 24.05.2005 ve Donadze/Gürcistan, Başvuru No: 74644/01, Karar Tarihi 07.03.2006. (erişim tarihi 9.01.2021) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, De Moor/Belgium, Başvuru No: 16997/90, Karar Tarihi: 23.06.1994. (erişim tarihi 08.05.2020) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Deryan/Türkiye, Başvuru No: 41721/04, Karar Tarihi: 21.07.2015. (erişim tarihi 9.01.2021) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Hadjianastassiou/Yunanistan, 16 Aralık 1992. (erişim tarihi: 09.01.2021) Karar için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Vyerentsov/Ukrayna, Başvuru No: 20372/11, Karar Tarihi: 11.04.2013. (erişim tarihi 09.05.2020) Karar metni için bkz. <http://hudoc.echr.coe.int>

Centel, Nur ve Zafer, Hamide. *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015.

Çiçek, Erol. AİHS m.6 Adil Yargılanma Hakkı ve Türk Hukukunda Uygulanması, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 72, Yıl 2007. (erişim tarihi 6.01.2021) <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2007-72-359>

Demircioğlu, Yaşar. *Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2007.

Ergül, Ozan. *Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında İçtihat İstikrarsızlığı*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.

Fabreguettes, M.P. "Adalet Mantığı ve Hüküm Verme Sanatı (Adalet Bakanlığı Çevirisi)", Ankara, Kasım 2019. (erişim tarihi 7.01.2021) http://www.edb.adalet.gov.tr/duyuruarsiv/2020/2020-Adalet-Mantigi-ve-Hukum-Verme-Sanati/adalet_mantigi_ve_hukum_verme_sanati.pdf

Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2019, 3. Baskı.

Güzel, Kenan. "Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5:8 (2018) (erişim tarihi 7.01.2021) <http://static.dergipark.org.tr/article-download/c39b/4ff7/1df1/5c112273aeabb.pdf?>

İnceoğlu, Sibel. *Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği*, Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara, 2007.

Kaboğlu, İbrahim. *Anayasa Yargısı, Demokrasi Kavramının Dönüşümü Üzerine*, İstanbul: İmge Kitabevi, 1994.

Kalay, Jale. "AİHM Kararları Işığı Altında Etkili ve Etkin Bir İdari Yargı Denetimi", Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Kaşıkkara, M. Serhat. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.

Kutlu, Mustafa. *Hukuk Devletinde Yargıç Meşruiyetinin Görünüş Biçimleri*, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi 7. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2003. (erişim tarihi 7.01.2021)

<http://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA7-Kutlu-min.pdf>

Montesquieu, *Yasaların Ruhu Üzerine*, çev. Berna Günen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Paczolay, Peter. "Anayasa Şikayeti: Bir Karma Çözüm mü?", *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı 26, 2009. (erişim tarihi 8.01.2021)
<https://www.anayasa.gov.tr/media/4539/peterpaczolay.pdf>

Sağlam, Fazıl. *Anayasa Hukuku Ders Notları*, 1. Baskı, Lefkoşa, 2013.

Sunay, Zühal Aysun. *Gerekçeli Karar Hakkı ve Temel İlkeleri*, *Danıştay Dergisi*, Yıl 2016, Sayı 143. (erişim tarihi 09.01.2021)
https://www.danistay.gov.tr/upload/yayinlar/29_12_2017_032521.pdf

Şeker, Hilmi. "Strazburg Yargı Kararlarında; Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri", *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 2, Yıl: 2007.
<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2007-2/20.pdf>

Şeker, Hilmi. "İbralaşmayı Yoksayan Etik İlişki/Yozlaşan Gerekçe", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 108, Yıl 2013. (erişim tarihi 08.01.2021)
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-108-1314>

Tunç, Hasan. *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetimin Kapsamı ve Organları)*, Ankara: Yetkin Yayınları, 1997.

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi - Karar No. 2016/20215